

Jeg heter altså Ingar M. Gundersen, og er prosjektleder ved Kulturhistorisk museum. Som mange av dere sikkert har fått med dere, så foretar Statens vegvesen nå en omfattende utbygging av ny E6 mellom Ringebu og Otta. Dette har også utløst det mest omfattende arkeologiske utgravningsprosjektet noensinne i Oppland. Gjennom to år har vi nå gjennomført nærmere 60 undersøkelser i Midt-dalen. Funnene har ikke bare forbløffet fagmiljøet, men også lokalbefolkningen, media og riksantikvaren selv. Hvorfor har funnene skapt så mye engasjement? Er funnene i seg selv så oppsiktsvekkende? Både ja og nei. Noe av årsaken ligger i det enkle faktum at det knapt nok har vært foretatt arkeologiske utgravninger før i Gudbrandsdalen, hvorpå den reelle fagkunnskapen om dalføret har vært svært liten. Alle nye funn har sånn sett vært viktig en milepæl. I tillegg har utgravningene utfordret oss som fagpersoner, ettersom vi har måttet forholde oss til disipliner vi vanligvis ikke jobber med, som geografi. Gudbrandsdalen har bydd på en rekke utfordrende problemstillinger vi ikke forutså, og som fikk avgjørende betydning for prosjektets utvikling.

Disse to faktorene har tvunget oss til å se nærmere på vår egen grensetenkning (**slide**). Enten vi vil det eller ei, så har grensetenkning stor innflytelse på det yrket vi utøver og strukturer vår måte å tenke på. En av disse er skillet mellom såkalt forvaltningsinitiert og forskningsdrevet arkeologi (**slide**). Forvaltningsarkeologien, som denne undersøkelsen er et eksempel på, foregår kun i forbindelse med utbyggingssaker. Vår jobb er å dokumentere kulturminnene før de går tapt for alltid. Denne typen utbyggings-initierte utgravninger skal etter regelverket kun være ren datainnsamling, ettersom tiltakshaver ikke skal belastes med kostnader til videre forskning. Men er det i det hele tatt mentalt mulig for en arkeolog å distansere seg fra forskningsperspektivet, når man utfører en forvaltningsgravning? Bør vi det? Hvordan ville en arkeologisk utgravning uten forskningsperspektiver sett ut, og ville den i det hele tatt vært meningsfull?

På E6 Gudbrandsdalen har vi i tillegg opplevd at skillet mellom natur- og kulturlandskap viskes ut (**slide**). Dette har blitt aktualisert i møtet mellom arkeologi og geomorfologi (**slide**), som for så vidt også berører geologi (**slide**) og geografi (**slide**). Geoarkeologi kaller man det dermed. Men hva er egentlig «ren» arkeologi? Finnes det? Er ikke arkeologi i seg selv en tverrfaglig disiplin, og dermed grenseoverskridende?

La oss se nærmere på de mer praktiske sidene ved disse forholdene. Da E6 Gudbrandsdalen ble startet opp i 2011, så var dette det første utgravningsprosjektet av sitt slag noensinne i dalføret. Det faktum at det knapt nok har vært utført arkeologiske undersøkelser her før, sto i kontrast til at det er Norges største dal, og tillegges sentral betydning i sagalitteraturen. I tillegg har Hundorp den største ansamlingen av monumentale gravminner på indre Østland (**slide**). Dette skyldes faktisk det noe ensidige fokuset på forvaltning fremfor forskning, hvorpå undersøkelser først blir aktuelt når store utbyggingstiltak blir initiert. Midler til forskningsgravninger er det lite av.

Dette innebar også at det ikke forelå noen eldre undersøkelser som kunne skape presedens, eller en helhetlig forståelse av kulturlandskapet. Kunnskapsstatus for området var med andre ord svært mangelfull, og alt som skulle gjøres ville være nybrottsarbeid. Dette betyr også at vi hadde den første, minste og største av absolutt alle tenkelige kulturminnekategorier man kan støte på, ved en arkeologisk utgravning (**slide**). Dette forvaltningsprosjektet var dermed ikke bare ren datainnsamling myntet for fremtidig forskning, men selve premissleverandøren for all fremtidig forskning på Gudbrandsdalen. Grensetenkningen mellom forskning og forvaltning blir da utfordret. Dette kom særskilt til uttrykk i forhold til det vi valgte å kalle «ofsearkeologi».

Før vi kommer inn på ofsearkeologien, så ønsker jeg å gi en kort presentasjon av prosjektet i sin helhet: E6 Gudbrandsdalen strekker seg over en avstand på 40 km (**slide**), gjennom tre kommuner, hvor 59 ulike kulturminner skulle undersøkes i løpet av to utgravningssesonger. Prosjektets omfang ga oss dermed muligheten til å studere jernalderens og middelalderens Gudbrandsdalen i et helhetlig perspektiv, fremfor det enkelte utgravningsfelt isolert og hver for seg (**slide**).

(**slide**) I utmarka har vi for eksempel store mengder kull- (**slide**) og fangstgroper (**slide**). Kullgroper er kort og godt den gamle måten å produsere kull på, ved hjelp av jordgravde miler. Kullet ble gjerne benyttet til jernproduksjon og smiing, men var også i middelalderen et regulært handelsprodukt. Ved hjelp av kullproduksjon kunne bøndene dermed tilegne seg et solid økonomisk overskudd.

Kullgropene har status som massemateriale (**slide**), noe som gir egne muligheter til å se på ressursutnyttelsen over tid. Vi har utført C14-dateringer på mange av disse, og de aller fleste

dateringene ligger innenfor høy- og senmiddelalder (**slide**). Vi har også analysert det trevirket som har vært benyttet til brenningen, og dette indikerer at både ungt, gammelt og dødt tømmer ble benytta. Samlet sett peker dette i retning av en ganske intensiv landskapsutnyttelse, hvorpå hele skogspartier har blitt regelrett svidd av (**slide**). Dette er et trekk vi også gjenkjenner fra andre deler av Østlandet, og indikerer at det har foregått en regelrett rovdrift på skogen i middelalder.

Dette bildet kunne ytterligere underbygges av fangstgropene i samme område. De ble anlagt i eldre jernalder (**slide**), dvs. for ca. 2000 år siden, og ser ut til å ha gått ut av bruk når kullproduksjonen tar seg opp i høymiddelalder. Det ensidige fokuset på kullproduksjon har med andre ord ikke vært forenlig med den tradisjonelle fangsten av elg i dalbunnen.

Av andre funn i utmarka, så har enkelte gamle veifar blitt undersøkt (**slide**) i den nordlige delen av traseen, deriblant en del av pilegrimsleden. Vi kommer i løpet av vårparten til å få utført C14-dateringer, slik at vi kan anslå alderen på disse.

Hovedfokus har imidlertid vært på bosettingene. (**slide**) Utgravningene i dalbunnen ved Brandrud og Grytting resulterte i en rekke såkalte langhus, som kan bidra til å belyse vidt forskjellige sider ved bosettingshistorikken. Mens man i middelalderen bygde med laft, slik man fortsatt til en viss grad gjør den dag i dag, så var byggeskikken i jernalder ganske så forskjellig. Som dere ser av rekonstruksjonsforsøket av dette langhuset fra Brandrud, så var husene konstruert ved hjelp av jordgravde stolper, som holdt taket oppe. Ytterveggene hadde gjerne en forholdsvis lett konstruksjon, som i dette tilfellet, med stående eller liggende plank. I andre deler av landet er det vanlig med andre veggløsninger, som med torv eller flettverk og leirklining, men prinsippet er likevel det samme. Det bærende elementet ligger i de to sentrale stolperekkene, som også binder hele konstruksjonene. De eldste husene hadde gjerne enkelt jordgulv, men i yngre jernalder blir det stadig vanligere med tregulv.

Dette langhuset er fra det vi definerer som folkevandringstid, ca. 1500 år siden, med andre ord hele 300 år før vikingtiden. Vikingtiden er en viktig referanseramme for folk i dag, men faktum er at vi på dette prosjektet ikke har særlig med funn fra vikingtiden. Det meste vi har eldre, som disse husene fra eldre jernalder, dvs. århundrene rundt Kristi fødsel. Samfunnet var likevel relativt likt. Dette var jordbrukere, med omfattende jernproduksjon, omfattende

utnyttelse av utmarka, og de levde i velorganiserte samfunn. Vi vet av de rike gravfunnene fra Kjørstad at de i likhet med vikingene hadde kontaktledd langt ned i Europa.

Gudbrandsdalen var på ingen måte en bakevje i jernalderen, men var del av en felles overordnet utvikling i Europa, som berørte både senter og periferi. Vi må huske på at elvesystemene har vært viktige kommunikasjonsårer. Via Lågen har de hatt kontaktledd ned til Mjøsa, og derfra via Vormo og Glomma ut til Skagerrak. Kjørstad-funnet inneholder romerske luksusgjenstander, og er det rikeste funnet av sitt slag i Oppland. Hvordan endte det opp der? I yngre jernalder og vikingtid har vi som sagt også den største ansamlingen av monumentale gravhauger på det indre Østlandet. Hva sier dette om Gudbrandsdalens posisjon i hele jernalder, fra år 0 til Olav den Hellige i 1021? Dette er perspektiver det er viktig å ha i bakhodet når man diskuterer Gudbrandsdalens arkeologi.

Dette er det første langhuset som noensinne er avdekket i Gudbrandsdalen, og også et av de best bevarte som er funnet på Østlandet. Det har trolig eksistert samtidig med når de romerske gjenstandene ble lagt ned i graven på Kjørstad. Det er heller ikke langt fra Kjørstad, og de trolig hatt nære forbindelser opp dit. Deltok de i begravelsen?

Som dere ser så er rekonstruksjonen av huset kun basert på de spor vi har funnet i undergrunnen. Selve huskonstruksjonen er for lengst borte, men avtrykkene etter bygningselementene er fortsatt synlige takket være forråtnet organisk materiale. Det kan ofte virke ubegripelig ved en arkeologisk utgravning, at vi vier så mye interesse til mørke flekker i bakken. Mange av dere har sikkert sett en arkeologisk utgravning, og tenkt at slikt gir lite mål og mening. Men det er verdt å tenke på at absolutt all menneskelig aktivitet setter spor i en eller annen form. Det gjelder kun å vite hva man skal se etter, og hvordan man skal dokumentere det. Alle slike mørke flekker er spor etter konkrete aktiviteter. Det gjelder kun å sette det i system. I de mørke flekkene ligger det et vell av informasjon, som hva som har skjedd, hvor gammel aktiviteten er, hva de har levd av og hvordan de har gjort det.

I dette tilfellet har vi for eksempel spor etter dreneringsgrøftene som har omringet huset. Disse angir ikke bare dimensjonene på huset, men også formen på det. I tillegg kan alle de takbærende stolpene defineres, samt fire ildsteder langsmed midtaksen. De uttrukne stolpene markerer selve inngangspartiene. I tillegg har vi funnet store stykker med

bjørkenever, som vi antar stammer fra taktekket. Dette betyr at huset har hatt torvtak. Det organiske materialet kan brukes til radiologisk datering, som dermed kan si mye om alderen på huset, og hvor lenge det har stått. Dette huset ser ut til å ha stått i 200-300 år, og hadde en grunnflate på 170 kvadrat. Det er ikke ille selv i dag.

Slike hus var imidlertid ikke kun bolighus, men inkorporerte store deler av den daglige gårdsvirksomheten. Man hadde gjerne boligdel i den ene enden, og stall eller fjøs i den andre. I dette tilfellet har vi også funnet smieslagg, noe som viser at man har bedrevet noe smedarbeid i huset. Dette var også generasjonsboliger, hvor hele storfamilien bodde under samme tak. Trolig har man også hatt treller og gårdsgutter. 170 kvadrat til tross, så mye rom for privatliv har det ikke vært.

(slide) Dette er utgravningsfeltet på Grytting, hvor dere ser en rekke tilsvarende langhus, som kun kan påvises ved hjelp av ulike sjatteringer i undergrunnen. Fargekodene representerer ulik alder på husene, hvorpå det blå langhuset er det eldste **(slide)**. Dette er trolig nærmere 2000 år gammelt, med andre ord over 700 år før vikingene i det hele tatt blir et begrep. Overfor huset, og til høyre, har vi et mindre langhus **(slide)**. I motsetning til det første, så er dette ikke et bolighus, men en driftsbygning. Dette er med andre ord et regelrett gårdstun, med ulike spesialiserte bygninger. Det røde huset er et par hundre år yngre **(slide)**, og har en tilsvarende liten driftsbygning på oversiden **(slide)**. Det er litt bedre bevart enn det blå, og vi kan her se dreneringsgrøftene, slik som på huset fra Brandrud. Det yngste huset er det gule **(slide)**, som faktisk også er det største noensinne avdekket i Oppland. Dette er trolig fra 500/600-tallet, og har vært opptil 44 meter langt. Dette huset er fra et arkeologisk synspunkt eksepsjonelt godt bevart, og vi har tydelige spor etter ytterveggene, inngangspartiene, ildstedene, fjøset, det sentrale oppholdsrommet osv. Huset har dermed gitt oss svært viktig informasjon om de arkitektoniske detaljene, og sier oss derfor mye om byggeskikken i jernalderen. I noen av stolpehullene sto til og med rester etter selve stolpene bevart, noe vi sjelden kommer over.

Det som kanskje er mer spennende med dette funnet, er at vi her på et og samme sted, har et gårdstun som gradvis endrer seg over en tidsperiode på kanskje 500/600 år **(slide)**. Det eldste tunet er som dere kan se orientert nord-sør, før det endres til øst-vest, og deretter til nordvest-sørøst. Hvorfor har man bedrevet denne reorganiseringen? Husene den gang

hadde en kort levetid, ettersom stolpene var jordgravde. De råtnet da gjerne opp etter en viss tid. Det var da vanlig at man bygde et nytt hus ved siden av det gamle, og deretter reiv det gamle. Dette medfører en gradvis forskyvning og reorganisering av gården.

Men, etter å ha eksistert gjennom flere århundrer, hvorfor opphører egentlig gården? Både gården på Brandrud og Grytting opphører brått på 600-tallet.

Som nevnt ble de tverrfaglige perspektivene i særskilt stor grad aktualisert i forhold til Gudbrandsdalens særegne flomhistorikk (**slide**). En rekke begivenheter er kjent fra nyere historie (**slide**), og blant disse er den såkalte Storofsen i 1789 (**slide**) – fortsatt kjent som Norgeshistoriens mest omfattende naturkatastrofe. Hvilke krefter dette representerte har vi nylig blitt minnet om, med både Vesleofsen i 1995 (**slide**) og pinseflommen i 2011 (**slide**). Disse siste flomkatastrofer er likevel relativt beskjedne, som vi kan se på denne flomstøtten (**slide**) fra Fåvang. Mens vannmengden lå på dette nivået (**slide**) i 1995, lå den nesten ti meter over dagens nivå i 1789 (**slide**). Dette betyr at hele dalbunnen var fylt med vann.

(**slide**) Flomkatastrofer endrer landskapet, og Lågen har trolig skiftet leie opp til flere ganger. På dette laserkartet over Grytting, ser vi for eksempel et eldre uttørket elveleie, som går langt tettere inn på utgravningsfeltet i den røde firkanten enn det nåværende leiet (**slide**). Dette endrer ikke bare forståelsen av bosetningens plassering i landskapet, men også hvordan naturlandskapet i overført betydning virker inn på kulturlandskapet. Et eksempel er bekkelieiene (**slide**), som under flom ofte skifter løp og brøyter seg vei rett gjennom landskapet – i dette tilfellet rett gjennom lokaliteten. Et annet moment er flomsedimentene. Under Storofsen i 1789 vil Lågen i det nåværende leiet ha oversvømt den nedre delen av lokaliteten (**slide**). Hvis derimot elveleiet lå nærmere, slik laserkartet indikerer, vil vannmengdene ha dekket hele (**slide**). Dette gir flere utfordringer. På den ene siden kan moderne flomkatastrofer ha hatt vesentlig innvirkning på terrenget og kulturminnene. På den andre siden er det liten grunn til å tro at flom er et moderne fenomen. La oss derfor flytte oss til Fryasletta lenger øst (**slide**).

Det som begynte som en standard undersøkelse, hvor det var funnet mange såkalte kokegroper, gjemt under avsetninger fra Storofsen, endret dramatisk karakter da vi forsto at Storofsen ikke var den eneste av sitt slag, men snarere den siste av en lang rekke dramatiske

katastrofer. Vi bestemte oss for å grave så dypt vi kunne, til vi var sikre på at vi hadde gravd oss gjennom alle flomlagene. På 4,9 meter nådde vi bunn (**slide**). Dypsjaktingen på Fryasletta avslørte en ganske omfattende sekvens med flomhistorikk, som tidligere hadde vært fullstendig ukjent for oss. Lag på lag nedover i bakken lå det flomsedimenter, dyrkingslag og raslag. I raslagene lå det steinblokker på flere meter i diameter (**slide**). (**slide**) Her ser vi en av profilene som ble gravd frem, 22 meter lang og 3,5 meter dyp, med istidsavsetninger i bunn og Storofsen rett oppunder det moderne matjordlaget. I denne profilen er det en tidshorisont på 10.000 år alene, hvorav 3-4000 av disse inneholder detaljert informasjon om dyrkning og bosetning – kan hende det eldste dokumenterte jordbruket i Gudbrandsdalen. På tre ulike nivåer ble det funnet bosetnings og dyrkingsspor. Funnkomplekset truet med å sprengte alle økonomiske rammer på prosjektet, ettersom tilsvarende funnførende sjikt dermed også kunne forventes på langt flere lokaliteter enn denne ene alene. Heldigvis var ikke vi de eneste som innså alvoret (**slide**). Dypsjaktingen på Fryasletta endret hele vår forståelse av kulturlandskapet i Gudbrandsdalen, vekte Riksantikvarens engasjement, og dermed også de økonomiske rammebetingelsene.

(**slide**) En sentral problemstilling ble å få en bedre overordnet forståelse av flomhistorikken, og hvordan den hadde virket inn på de ulike lokalitetene. Geoarkeologiske analyser ble derfor gjennomført på flere av de sentrale bosetningshistoriske lokalitetene. Dette ble kombinert med prøveboring gjennom gamle flomavsetninger ved Lågen. Forhåpentligvis vil disse undersøkelsene bidra til en forståelse av omfanget av flommene, hvordan de har virket inn på landskapet og bosetningsområdene, og ikke minst når det har skjedd. Dette vil uten tvil ha stor betydning for forståelsen av bosetningsutviklingen.

Selve flomsedimentene er kanskje likevel ikke det viktigste, ettersom dette kan dreie seg om relativt tynne avsetninger, men snarere de voldsomme jordskredene de forårsaker (**slide**). Under Storofsen ble det rapportert om enorme mengder med jordskred i Sør-Fron kommune, og katastrofen ble derfor her kjent som "skredsommeren". Dette skyldes de store mengdene med løse moreneavsetninger i dalsidene, som gir etter når vannføringa blir for stor. (**slide**) Dette er laserkart over Fryasletta, med utgravningsfeltet her (**slide**). De mange loddrette ravinene i dalsiden bak skyldes nettopp skred og samles i rasvifter i dalbunnen (**slide**). På denne delen av Fryasletta skal så mye som 50 % av all dyrka marka ha blitt ødelagt av ras alene i 1789. Alle disse ravinene stammer imidlertid ikke fra Storofsen alene, men er skapt

gjennom 114 ulike flomkatastrofer helt siden istidens avslutning. Fryasletta innehar dermed unike topografiske forutsetninger, ettersom både flomsedimenter og rasavsetninger gang på gang har medført gjentatte overleiringer på et og samme sted over svært lang tid. Når sletta i tillegg er svært gunstig for jordbruk, er funnpotensialet stort. La oss derfor returnere til profilen vi så på i sted **(slide)**.

(slide) Storofsen har vi allerede sagt mye om, men synes kun som et tynt sjikt øverst i profilen. **(slide)** Under dette har vi fossile dyrkingslag i to lag med flomsedimenter i mellom – antageligvis fra yngre jernalder og middelalder. **(slide)** Deretter kommer vi ned på det første funnførende nivået, med kokegroper fra romertid. Kokegropene er gravd ned i massive flom- og rasavsetninger fra en frem til nå ukjent katastrofe. **(slide)** Vi har valgt å kalle denne for «Gammelofsen», og må ha skjedd for mellom 2100 og 2200 år siden. Når vi ser omfanget på laget, så forstår vi også at dette er en begivenhet som kan sammenstilles med Storofsen. **(slide)** Selv under dette dukker det opp kokegroper, fra midten av førromersk jernalder. Begivenhetene kommer med andre ord tett. Kokegropene er gravd gjennom nye fossile dyrkingslag **(slide)**, og rett ned i et voldsomt jordskred **(slide)**. Dette er over en meter i tykkelse, og man ville tro at dette har revet med seg alt av eldre spor på stedet. Likevel, **(slide)** selv under dette lar det seg gjøre å påvise fossile dyrkingslag. Men en ting er gammel sammenpresset matjord, selv røyser og ardspor har latt seg påvise **(slide)**. Dette er det tredje funnførende nivået, og jeg tror nok vi lukter på en tidshorizont lang tilbake i bronsealderen, dvs. 3000-4000 år siden. Selv under dette er det mulig å påvise langt eldre flomsituasjoner og jordskred **(slide)**.

Vi har her en regelrett ofsearkeologi, hvor naturlige prosesser virker direkte inn på bosetningene og former disse. **(slide)** Her på Brandrud ser vi hvordan gamle flomløp og bekkeløp har brøytet seg vei rett gjennom terrenget, og skapt voldsomme raviner **(slide)**, med stø kurs for utgravningsfeltet i den røde firkantet. Skillet mellom natur- og kulturlandskap blir slik sett meningsløse generaliseringer. Terrassene dere ser nordvest for lokalitetene er skapt gjennom gjentatte flomsituasjoner, hvor bekken gradvis har laget seg nye løp, og etterlatt de gamle som markante trinn i terrenget. Vi vet at de øverste trinnene er over 1300 år gamle, og har trolig en sammenheng med de forhistoriske flomkatastrofene vi så på Fryasletta. Hvordan har dette virket inn på bosetningene?

(slide) På utgravningsfeltet ser vi dette i enda tydeligere grad, med et kaos av gamle bekkeleier under langhusene. Langhusene kan dere nok en gang se her som en mengde stolpehull, som vitner om langvarig bruk og gradvis omorganisering av tunet, lik Grytting. I likhet med Grytting er også disse husene mellom ca. 2000-1400 år gamle, og gården opphører brått på 600-tallet. Som dere ser så ligger de blå skraverte bekkeleiene under husene, og må derfor tilhøre en eldre flomkatastrofe. Trolig kan det settes i sammenheng med Gammelofsen for 2100-2200 år siden, men vi har også spor etter flom over husene.

Går man dypere **(slide)**, så ligger det også her flere funnførende nivåer nedover i bakken. I bunn har vi gammel matjord fra eldre bronsealder, for 3500 år siden. Vi ser her fragmenter av bronsealderens tidlige gårdsbruk, godt gjemt under tykke sedimenter.

Hvor gamle er de ulike lagene? La oss se litt på klimaperspektivene. I forbindelse med brearkeologien i Jotunheimen, har Atle Nesje utformet denne grafen over breenes utvikling de siste 6000 årene **(slide)**. Vi ser et bemerkelsesverdig sammenfall mellom perioder med høy breaktivitet, og tidspunktet for kjente flommer. Dette gjelder spesielt Gammelofsen **(slide)**, men også Storofsen i 1789 **(slide)** og Digerofsen i 1340 **(slide)**. I tillegg så ser vi at her, akkurat rundt tidspunktet for når våre bosetninger opphører **(slide)**, så er det en voldsom utvikling i breområdene, trolig med en påfølgende storflom. Dette betyr ikke at bosetningene nødvendigvis er tatt av flom, men at breene og flommene vitner om en forverret klimasituasjon, som har forverret levekårene for bøndene. Når gårdene i tillegg er anlagt i flomutsatte områder, så blir de også vanskeligere å opprettholde når situasjonen forverrer seg. Denne grafen viser Anne-Grete Bøes analyser av flomsedimenter i Rondane fra 2006 **(slide)**. Hun har påvist 114 flommer siden slutten av istiden, noe som også må ha rammet Gudbrandsdalen. Hun omtaler også det hun definerer som en rekke megaflokker **(slide)**, som ved sitt omfang overgår alt annet i materialet. Som dere ser så er det en viss tidsmessig regelmessighet i disse, og en av disse, sammenfaller svært godt med vår «Gammelofsen» **(slide)**. Dette er i henhold til Bøe en av de største flomkatastrofene som har rammet området. Det som kanskje er vel så interessant er denne katastrofen **(slide)**, som nærmest er på nivå med Storofsen. Dette er akkurat rundt den tiden våre gårder på Brandrud og Grytting blir forlatt. Vi snakker om en situasjon utenom det vanlige.

Gjennom gjentatte sekvenser med store flomkatastrofer har eldre kulturspor blitt overleiret og begravd i sedimenter, og først blitt gjenfunnet nå de to siste årene. Vi kan med rette snakke om et innlandets Pompeii. I disse kultursporene ligger det enorm informasjon om nøyaktig hva de dyrket, hvordan de gjorde det og ikke minst når de gjorde det. I tillegg finner vi spor etter huskonstruksjonene, gårdene, ja nært sagt alle aspekter rundt deres hverdagsliv.

Ofsearkeologien byr på intakte tidskapsler, ferdig servert for ettertiden.

Kunnskapspotensialet er med andre ord grenseløst, og forskningsperspektiver må nødvendigvis inkorporeres og utvikles underveis. I denne sammenhengen har Storofsen stor betydning som referansemateriale. Det er viktig å huske at dette ikke var en lokal begivenhet. De klimatiske forholdene som ligger bak rammet langt større områder enn indre Østland alene. Vi må forvente at dette var tilfellet også med de eldre katastrofene. Kan vi da forvente tilsvarende funnkomplekser i for eksempel Østerdalen, Hallingdal og Valdres? **(slide)** Det høres kanskje rart ut, men stormen på Bastillen og Storofsen i 1789 henger faktisk sammen, forårsaket av de samme forverrende klimatologiske forholdene. I Norge ble det ikke revolusjon, men flommen medførte en massiv folkevandring på 20.000 mennesker til indre Troms. Tema for årets Gudbrandsdalsseminar er jo nettopp folk på flyttefot. Som i 1789 så må vi forvente at katastrofene har hatt samfunnsmessige implikasjoner også i forhistorien **(slide)**. Hvor ble det for eksempel av folkene på Brandrud og Grytting? Myteverdenen må også trekkes inn i vurderingene. Storofsen ble i sin tid satt i en bibelsk sammenheng – men hvilke forklaringsmodeller ble brukt på Gammelofsen i hedensk tid?

(slide) Nå som prosjektet er inne i sin avsluttende fase, så er det grunn til å rette fokus mot veien videre. Hva skal vi bruke materialet til, og hvilke perspektiver bør man ta opp til diskusjon? Hvordan kan det nye funnmaterialet og de monumentale gravhaugene bidra til en ny forståelse av jernalderen på innlandet? Hvordan har klimaperspektivene virket inn på etableringen, utviklingen og avviklingen av bosetningene? Kan fremveksten av maktsenteret på Hundorp belyses innenfor disse aspektene? Aftenposten stiller spørsmålet, og E6 Gudbrandsdalen legger premissene.

Med disse ordene takker jeg for meg. Når dere om noen år kjører den nye E6'en, så send en tanke til de mange årtusenene med jordbrukshistorikk, gårdshistorie og dramatiske naturkatastrofer som veien har muliggjort kunnskap om. Takk for meg!